

УДК 378.013

ПРОГНОСТИЧНА ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ І ПЕРСПЕКТИВ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Пинзенік Олена Мафтеївна
м.Мукачеве

У статті розглядаються проблеми розвитку професійної майстерності викладача вищого педагогічного навчального закладу в контексті модернізації системи освіти в Україні. Окреслено коло протиріч, що стримують реформування вищої освіти. Розглянуто соціальне замовлення на розвиток професійного вдосконалення викладача вищого педагогічного навчального закладу як багатофакторний складний процес. Визначено значимість для подальшого вдосконалення роботи вищої педагогічної школи, розвитку професійної майстерності викладачів.

Ключові слова: професійна майстерність, вдосконалення викладача вищого педагогічного навчального закладу, прогностична інформація, професійне зростання.

В умовах модернізації системи освіти в Україні особливий актуальності набуває проблема професійного вдосконалення викладачів вищої педагогічної школи. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що ефективна науково-педагогічна діяльність працівників вищої школи є одним із центральних завдань, керуючим принципом державної освітньої політики. Особлива увага відводиться викладачам вищих навчальних закладів, які покликані вирішувати складний комплекс питань у системі відтворення кадрового потенціалу освіти, формування творчого та успішного фахівця, упевненого у своїх знаннях, активного, комунікабельного. А розв'язання цих завдань під силу тільки компетентному висококваліфікованому викладачеві, що володіє відповідною теоретичною та методичною підготовкою, має необхідні особистісні якості, що зумовлюють прагнення до професійного росту та вдосконалення педагогічної майстерності.

Ефективне управління процесом професійного зростання викладача передбачає наявність достовірної прогностичної інформації про імовірний розвиток системи освіти, а також характеристики соціально-економічних і культурологічних умов, в яких буде здійснюватися навчання, виховання і розвиток підростаючих поколінь. Розробка прогнозів починається з аналізу тенденцій кількісних і якісних характеристик динаміки освіти та її складових ланок. Міждисциплінарний характер освіти детермінує наявність міждисциплінарної наукової інформації про об'єктивні її цілі у контексті соціальних і особистісних потреб людини, а також факторів економічного, матеріального, культурного і духовного життя суспільства, що визначають розвиток системи освіти в цілому і функціонування вищих навчальних закладів, зокрема.

Масштабність проблеми дозволяє розглядати формування соціального замовлення на розвиток професійного вдосконалення викладача вищого педагогічного навчального закладу як багатофакторний складний процес. Зокрема, теоретичні аспекти проблеми дослідження знайшли відображення в роботах П.І.Астахова, Ю.К.Бабанського, М.І.Дяченко, Б.С.Гершунського, Є.А.Клімова, Н.В.Кузьмінної, В.А.Скакуна, М.Н.Скаткіна.

Питання вдосконалення підготовки спеціалістів у нових соціально-економічних умовах висвітлено в дослідженнях О.А.Абдулліної, Б.М.Андрієвського, В.А.Баранова, В.Є.Гуріна, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривоноса, Ю.С.Тюнникова, М.М.Солдатенка, А.Г.Соколова, Н.А.Моревої та ін.

Суттєвий вклад в розробку феномену професійної педагогічної майстерності внесли Л.Б.Біленко, В.К.Буряк, О.А.Дубасенюк, Р.О.Кузьменко, Н.Г.Ничкало, Н.М.Палтишев, В.О.Сластьонін, Г.С.Тарасенко, Н.І.Хозіянов, в яких розкрито

соціальну і професійно-педагогічну спрямованість підготовки і здійснення педагогічної діяльності, обґрунтовано основи і показники педагогічної майстерності, а також шляхи вдосконалення навчальної діяльності викладача.

Вагома частка у розробці проблеми педагогічної майстерності належить працям І.А.Зязюна, А.С.Макаренка, О.Г.Самещенко, В.А.Семиченко, В.О.Сухомлинського, О.Г.Мирошник, Н.М.Тарасевич та ін., в яких розкриваються сутність, природа і складники означеного феномена.

Метою статті є визначення основних тенденцій та перспектив професійного вдосконалення викладача вищої школи в умовах модернізації системи освіти в Україні.

Ознайомлення з відповідними науковими джерелами [2; 3; 5; 7;] засвідчує, що у найближчій перспективі очікується якісний «стрибок» у розумінні необхідності гармонізації взаємин особистості педагога і суспільства на основі міждисциплінарно-наукових інтегративних знань. Пріоритетом у вихованні стає формування та розвиток особистості викладача, що здатна усвідомлювати не тільки власну гідність, а й гідність іншої людини, розуміти причетність до єдиного світового соціуму. Це має знайти відображення у стратегії формування суспільно-державної системи освіти. Принципово важливим у цьому контексті є врахування того, що проблема формування сучасної людини вийшла за межі освітніх установ і стала надбанням засобів масових комунікацій, груп безпосереднього оточення, неформальних об'єднань, тобто різних середовищ, що в якості імперативу має носити контрольований з боку суспільства характер. Оскільки взаємодія особистості і суспільства переважно регулюється освітою, добре організована освіта є «самодостатньою для прогресу будь-якого суспільства, бо саме вона генерує як цілі людей в самореалізації, духовному самоудосконаленні, так і засоби їх задоволення [3, С.77-78]». Характерним для освіти XXI століття є її тяжіння до постійного вдосконалення на засадах інтеграції міждисциплінарної системи наукових знань, що створює умови для стимулювання інтелектуального, професійного та психологічного розвитку особистості педагога протягом всього її життєвого шляху.

Прогностичний підхід до розвитку освіти має будуватися на врахуванні чинних її тенденцій та існуючих протиріч. Так, для вищої школи є характерним інтеграція національної освіти у світовий освітній простір, гуманізація та відновлення національних цінностей. Ідеться не про механічне збільшення циклу гуманітарних наук, а їх трансформацію в розкриття і розвиток універсальності внутрішнього світу особистості. В сучасних умовах освіта має розв'язувати проблему розвитку сутності загального інтегруючого технічного і гуманітарного знання для всіх видів педагогічної практичної діяльності. Якісне переосмислення реалій забезпечить науково-обґрунтовану інтеграцію гуманітарних та технічних знань, дозволить усвідомити цілісну картину світу та власне місце людини в навколишньому середовищі.

До кола протиріч, що стримують реформування вищої освіти, на нашу думку, можна віднести невідповідність її кінцевої мети сучасному соціальному замовленню на рівні педагогічної науки з наступною трансформацією у змістовне і діяльнісне забезпечення навчально-виховного процесу. Для сучасної освіти є характерним скрутний фінансовий і матеріально-технічний її стан, зниження престижу педагогічної професії, небажання частини молоді здобувати якісні знання, зміщення акцентів у системі ціннісних орієнтацій, низька моральна культура моло-

дого покоління, агресивність і нетерпимість у судження і діях, що призводить до конфліктів і деструктивних проявів, байдужості, загострює проблеми діяльності навчально-виховних закладів. Це вимагає не «косметичних» змін в освітній галузі, що не вплинуть на якісний стан останньої, не знімуть накопичених у ній негараздів. Назріла потреба у принциповому переосмисленні діяльності всієї системи, що мусить базуватися на прогресивних технологіях соціалізації підростаючих поколінь, відповідному матеріальному забезпеченні, кардинальній зміні типу мислення особистості. Без створення необхідних умов для розвитку здібностей кожного неможливий соціально-економічний і культурологічний розвиток суспільства.

На жаль, у соціально-економічній і демографічній ситуації України просліджуються невтішні тенденції. У найближчі роки буде мати місце подальше скорочення народжуваності. Це спричинятиме зменшення учнівських контингентів, особливо в сільській місцевості, зниження наповнюваності шкіл і класів, а звідси – збільшення питомої ваги малокомплектних шкіл з усіма наслідками, що звідси випливають. Не очікується зміцнення матеріально-технічної бази і фінансового забезпечення середніх і вищих навчально-виховних закладів освіти. Якість підготовки педагогічних кадрів вимагає дальшого удосконалення.

Необхідно підкреслити, що значної шкоди суспільству і надалі будуть завдавати так звані альтернативні навчальні заклади, а також перехід на платну основу навчання та інтенсивне поширення «прогресивно-урізаних» форм підготовки спеціалістів, що набуває масового характеру в практиці роботи вищих навчальних закладів. Результати подібних «новинок» вкрай негативно позначились на якості підготовки фахівців і ще довго будуть гальмувати соціально-економічний та культурний розвиток Української держави. Наявними є підстави для ствердження, що за умови збереження існуючої ситуації, зокрема в освіті, нація приречена на нестриману і стрімку деградацію, симптоми якої вже чітко окреслені й наближаються до критичної межі.

Відносно перспектив вищої педагогічної школи, то її розвиток пов'язаний, насамперед, з необхідністю якісно нового підходу до фінансування за принципом пріоритетного характеру, зміщенням акцентів у системі підготовки і формування професорсько-викладацького й академічного наукового потенціалу. Сучасні умови детермінують модернізацію структури і змісту діяльності вищих педагогічних навчально-виховних закладів освіти на основі інтеграції міжнародних досягнень в галузі науки, освіти і культури, творчого використання інтелектуального резерву держави.

В умовах корінних суспільно-політичних змін актуальності набувають проблеми випереджального розвитку системи освіти, адаптації вищих навчальних закладів до ринку, створення і реалізації моделі професійної освіти, яка відповідає вимогам економіки і суспільства, є необхідною умовою цього процесу [5]. Водночас реалії сьогодення потребують принципово нового підходу до обґрунтування теорії особистості, як відповідної позиції у формуванні мети і завдань навчання і виховання. Наріжним каменем будь-якої освітньо-виховної системи, як відомо, є особистість, що виявляє собою не тільки «сукупність усіх суспільних відносин», а є утворенням більш складним і багатогранним. Але, на жаль, ще поза межами уваги психологічної і педагогічної наук залишаються такі глибокі прошарки людської психіки, як інтуїція, підсвідоме і несвідоме, біоенергетичні явища[1]. Якісного осмислення вимагають такі поняття, як взаємозв'язок з Космосом, співвідношення раціонального та ірраціонального, буття та небуття тощо. Тому міждисциплінарний синтез всебічних знань про людину як предмет розвитку професійної майстерності педагога сьогодні не втрачає своєї актуальності, а, навпаки, набуває нового забарвлення.

У контексті реформування цілепокладання в галузі вищої педагогічної освіти з подальшою його трансформацією у її змістове наповнення залишається відкритим питання про сутність особистості. Остання, мабуть, взагалі визначається

феноменом творчості – здатністю до створення чогось нового, що ніколи раніше не існувало. На відміну від природи, де проходить процес розвитку, або вищих тварин, що, зрозуміло, мають біологічні передумови до творчості, тільки людині як суспільній істоті притаманний творчий пошук, адже і сама людина зіткана з протиріч, для якої є характерним руйнування старого і створення нового. Це, мабуть, є необхідною умовою поступального розвитку як індивіда, так і суспільства в цілому. Тільки людина є джерелом прогресу, творцем матеріальних і духовних цінностей. Оскільки творча спрямованість у будь-якій діяльності виступає домінуючою, то положення про визначальну роль креативності в розвитку і формуванні особистості викладача вищої школи докорінно змінює освітню парадигму. З цих позицій виникає необхідність переосмислення кінцевої мети становлення та удосконалення педагога.

Зрозуміло, що формування мети і завдань виховання необхідно пов'язувати як з соціально-історичними, економічними, конкретно-науковими, так і космічними передумовами існування людства. Мається на увазі, що завданням освіти повинно бути не тільки підготовка підростаючих поколінь до «виживання», а й формування культури співіснування в світі, у суспільстві, яке «включене» як у земні, так і глобальні космічні процеси, що відбуваються у Всесвіті. А відтак, пріоритетною стає орієнтація виховної політики на розвиток людини-творця з високоемоційними ціннісними, життєстверджувальними цільовими настановами, розробка виховних технологій, які б забезпечили у підростаючої особистості, насамперед, сформованість духовних здібностей як домінуючих і вирішальних для становлення ціннісної системи людини.

Водночас перехід до нових механізмів суспільних відносин, що супроводжується радикальними змінами в усіх сферах життєдіяльності, застерігає від нівелювання традиційних, перевірених досвідом, таких, що відповідають менталітету нації, підходів до організації виховання і навчання студентської молоді. Існуюча мода на авторські так звані «системи», що, як правило, не мають під собою серйозного методологічного підґрунтя, потребують кваліфікованої експертизи. Тому впровадження інноваційних педагогічних ідей вимагає серйозної кваліфікованої експериментальної перевірки. Тим більше, що сучасна молодь особливо гостро в соціально-економічному і правовому захисті потребує педагогічного впливу на формування поведінки і свідомості підростаючих поколінь, на ідеї різноманітного, всебічного співробітництва поколінь, громадських та інших організацій. Наявність навичок і умінь ще не забезпечує вільної орієнтації людини в складних соціально-економічних і міжособистісних стосунках. Крім механічного набору прийомів, схем і алгоритмів дій, у неї повинна бути розвинена здібність до нестандартного вирішення проблем у ситуаціях, що будуть виникати в процесі її життєдіяльності.

Виклики XXI століття передбачають необхідність удосконалення механізму суспільного досвіду як специфічної культурологічної діяльності, що передбачає оволодіння культурними надбаннями народу і суспільства взагалі. Культурологічна основа дає можливість фахівцеві педагогічної освіти удосконалювати не лише репродуктивну діяльність, а й здатність масштабно мислити, бачити перспективу, вільно орієнтуватись у сучасному потоці інформації. У зв'язку з цим у найближчій перспективі на передній план висувається проблема оптимізації розвитку творчих здібностей викладача, а також наукового обґрунтування навчальних і виховних наскрізних стратегій реалізації особистісно орієнтованої концепції в контексті входження України в Європейський освітній простір[2].

У межах реалізації завдань реформування вищої освіти вимальовується принципово інше бачення ролі та функцій педагога, викладача, наставника. Основна увага буде спрямована на створення умов для індивідуалізації і співробітництва, розвитку творчого потенціалу особистості, відродження і розвитку її духовності на основі демократизації та гуманізації освіти, за-

цікавленості і вільного вибору сфери діяльності, відповідного матеріально-технічного і кадрового забезпечення.

У руслі проблеми, що розглядається, доцільно зупинитися на пріоритетних напрямках розвитку вищої педагогічної освіти. Це, насамперед, всебічна обґрунтованість об'єктивних цілей виховання і навчання студентів, як трансформація соціального замовлення на рівні педагогічної теорії, їх конкретизація в зміст, навчальні плани і програми, а також розробка і впровадження високоефективних педагогічних технологій, що являють собою комплекс першочергових проблем. До другого блоку пріоритетів можна віднести фінансування, матеріально-технічне оснащення ВНЗ, удосконалення системи підготовки викладацького педагогічного потенціалу, покращення умов праці і побуту педагогічних працівників та їх соціального захисту, підняття привабливості й престижу педагогічної професії, зменшення міграційних процесів і плінності кваліфікованих кадрів, удосконалення механізму професійного зростання викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів.

Зміна пріоритетів в контексті функціонування ефективної системи неперервної педагогічної освіти актуалізує проблему створення системоутворюючих принципів, що забезпечують послідовність і наступність її реалізації (загальні цілі, інваріантність видів діяльності, неперервність професійного розвитку, активність, створення умов для суб'єкт-суб'єктних взаємин в процесі спільної навчально-виховної роботи та ін.). Це, в свою

чергу, вимагає становлення педагога, здатного забезпечити не тільки фундаментальні професійні і загальнокультурні знання, а й формування відповідних професійно педагогічних компетентностей, високих морально-етичних якостей, готовність до умотивованого фахового зростання систематичного наукового пошуку. У цьому плані неможна не погодитися з думкою І.А. Зязюна, який, розглядаючи якісні параметри розвитку особистості викладача як основного критерію педагогічної майстерності, стверджує, що майстерність – це основний стан педагога, який дає йому рівень професійної свободи, робить його вільним за рахунок осмисленого оволодіння технологіями, вмінням вибору адекватних цілям стратегій і їх успішної реалізації [4].

Таким чином, кардинальні перетворення, що відбуваються в Україні, супроводжується здійсненням ряду заходів, які мають особливу значимість для подальшого вдосконалення роботи вищої педагогічної школи, розвитку професійної майстерності викладачів. Прийняття управлінських рішень вимагає розробки комплексу відповідних прогностичних моделей, що базуються на глибокому змістовому ретроспективному аналізі динаміки і стану вищих педагогічних навчальних закладів, доробок педагогічної науки. Передпрогнозна орієнтація має ґрунтуватися на узагальненні накопиченого досвіду прогнозування і планування розвитку всієї системи освіти, а також використання розробок із суміжних галузей наукових знань і сфер діяльності, що мають безпосередній вплив на розвиток професійної майстерності викладачів вищих педагогічних закладів.

Література і джерела

1. Андрієвський Б. М. Інтегрована характеристика викладача вищої школи / Б. М. Андрієвський // 36. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – Вип. 77. – С. 172-175.
2. Астахова К. В. Кадровий потенціал вищої школи в умовах переходу до неперервної освіти / К. В. Астахова // Неперервна професійна освіта : теорія і практика: 36. наук. праць [За ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало]. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 147–154.
3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко [Під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Зязюн І. А. Педагогічний професіоналізм у контексті професійної свідомості / І.А.Зязюн // Педагог професійної школи : 36. наук. пр. – К. : Науковий світ, 2001. – Вип. 1. – С. 8-17.
5. Орлов В. Ф. Професійне становлення педагога: теорія і методологія проблеми / В.Ф. Орлов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: 36. наук. пр. [За ред. Л.Л. Товажнянського та О.Г. Романовського]. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. – Вип. 4. – С. 56-64.
6. Пинзеник О. М. Підвищення педагогічної майстерності викладача у процесі його самовдосконалення / О.М. Пинзеник // Імідж сучасного педагога. – Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2008. – № 56. – С. 32-34.
7. Як стати майстром – педагогом [навч.-метод. посібн.] / В.І. Ковальчук, Л.М. Сергеева та ін. [За заг. ред. Л.І. Даниленко]. – К. : ТОВ «Етіс Плюс», 2007. – 184 с.

В статье рассматриваются проблемы развития профессионального мастерства преподавателя высшего педагогического учебного заведения в контексте модернизации системы образования в Украине. Определен круг противоречий, которые препятствуют реформам в высшей школе. Рассмотрен социальный заказ на формирование профессионализма преподавателя высшего педагогического учреждения как сложный процесс. Выделено значение профессионального мастерства в усовершенствовании работы высшей педагогической школы.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, повышение мастерства преподавателя, прогностическая информация, профессиональный рост.

The author of the article has considered the issue of development of professional mastery of a teacher the higher pedagogical educational establishment in the context of modernization the system of education in Ukraine. The range of contradictions, which restrain the reform of hinder education have been identified. The social order of the professional development evolution of teacher of the higher pedagogical educational institution is considered in the article as complex multivariate process. The significance for the further improvement of the work of high pedagogical school, the development of teachers professional skills are determined.

Keywords: professional skills, prognosticating information, professional growth, improvement of the teacher of higher educational pedagogical institutions.